

Recenzja wydawnicza książki:

Agata Wolińska-Chlebosz, Magdalena Pulchny-Wrona Jak ćwiczyć społeczne umiejętności komunikacyjne i zwiększać samodzielność osób z autyzmem

Mija kolejne ćwierćwiecze wieloaspektowych badań nad autyzmem. Mimo tak wielu odkryć, dobrze rokujących wyników badań nad jego etiologią, coraz precyzyjniejszych sposobów definiowania tego zaburzenia oraz licznych metod stosowanych w terapii - w wielu aspektach pozostaje nadal tajemniczy. Obecnie wiemy na pewno, że jest to całościowe zaburzenie rozwoju trwające przez całe życie jednostki, a nie tylko, jak uważano wcześniej, w okresie wczesnego dzieciństwa. Ponadto, w samej populacji osób z autyzmem obserwujemy duże zróżnicowanie pod względem poziomu rozwoju, szczególnie w sferze umiejętności komunikacyjnych i społecznych. Z tego też powodu, niektóre kraje rozszerzyły spektrum autystyczne na kolejne zaburzenia, nie ujęte w klasyfikacji DSM-IV (1994), między innymi: autyzm wysokofunkcjonujący, niewerbalne trudności w nauce, językowe zaburzenia semantyczno-pragmatyczne i hiperleksja. Stawia to, przed badaczami, specjalistami, terapeutami zdecydowanie wyższe wymagania co do form rehabilitacji, edukacji i wychowania osób o profilu autystycznym. Nadrzędnym celem takich strategii postępowania jest oczywiście przygotowanie dziecka niepełnosprawnego do samodzielności, z uwzględnieniem jego bezpieczeństwa, zarówno tego fizycznego, jak i psychicznego.

I takie też wyzwanie podjęły Autorki recenzowanej publikacji. Opracowały obszerny zestaw pomocy dydaktycznych przeznaczony dla wysokofunkcjonujących osób z autyzmem, których celem jest stymulowanie ich rozwoju poznawczego i usprawnianie społecznych zdolności komunikacyjnych. Oznacza to, że przygotowane materiały w jednakowym stopniu kładą nacisk na wiedzę powszechną do zrealizowania danej umiejętności, jak i warsztat praktyczny komunikacji związany z konkretnymi sytuacjami społecznymi. Komunikację społeczną Autorki definiują jako praktyczne użycie języka w interakcjach społecznych.

Zamiarem Auterek tego programu jest zdecydowanie podnoszenie poziomu samodzielności osób z autyzmem, przy czym samodzielność jest tutaj rozumiana w kategoriach samoobsługowych, umiejętności wykonywania prostych czynności dnia codziennego oraz umiejętności samodzielnego sterowania własnymi działaniami, jak np. załatwianie spraw urzędowych, robienie zakupów, spędzanie czasu wolnego, nawiązywanie nowych znajomości, czy szukanie pracy.

Dużym atutem owego programu są następujące kwestie:

A: prezentowane materiały dydaktyczne powstały w oparciu o wieloletnie doświadczenie kliniczne Auterek w pracy terapeutycznej i edukacyjnej z osobami ze spektrum autyzmu; choć przebija także ogromna wiedza Auterek z zakresu psychologii rozwojowej, psycholingwistyki, psychopatologii dziecka z autyzmem;

B: przy realizacji programu został uwzględniony zróżnicowany poziom rozwoju osób z autyzmem, szczególnie w zakresie form komunikowania się, koncentracji uwagi, zdolności percepcyjnych, umiejętności czytania ze zrozumieniem i poziomu ich samodzielności;

C: Autorki programu przyjęły w terapii model pracy, którego głównym celem jest nie tyle redukcja lub eliminacja autystycznych zachowań, ile raczej doskonalenie społecznych i komunikacyjnych kompetencji, tym samym poprawienie jakości życia osób z autyzmem;

D: uwzględniono, przed rozpoczęciem treningu, przeprowadzenie wywiadu z rodzicami lub z opiekunami osoby autystycznej, celem zebrania szczegółowych informacji o jej umiejętnościach z zakresu komunikacji społecznej; tego typu wywiady stanowią niezbędne źródło wiedzy dla nauczycieli i terapeutów poznających osobę, przystępującą do programu; pozwala to określić próg wyjściowy do planowanej terapii;

E: położono nacisk na obserwację rozwoju osoby przystępującej do treningu, a także analizę obserwacji z dotychczasowych kontaktów z osobą z autyzmem; przyjmuje się przecież, że wszystkie metody badawcze można sprowadzić do obserwacji; obserwacja rozwoju jest najlepszą metodą, a niekiedy jedyną drogą poznania osoby z zaburzeniami w rozwoju;

F: założono konieczność rozmowy z samym podopiecznym przystępującym do treningu, w celu określenia jego profilu zainteresowań, szczegółowych preferencji, poziomu i form komunikowania się oraz możliwości poznawczych,

G: zakres ćwiczeń komunikacji społecznej został podzielony na trzy obszary: *wykonywanie zakupów, spędzanie wolnego czasu w miejscach użyteczności publicznej i przygotowanie do wejścia na rynek pracy*; właśnie te trzy obszary są szczegółowo opracowane, mają swoją strukturę i uporządkowany schemat, co w pracy z autystami jest niezwykle ważne, a wręcz konieczne; poszczególne obszary uczenia się składają się z: *wiadomości, ćwiczeń usprawniających wiedzę, krok po kroku i ćwiczeń w prowadzeniu rozmów*; każda z tych części jest rozbudowana szczegółowo, instrukcja jest zapisana prostym językiem, wspomagana wizualnie obrazkami, zdjęciami; wiele osób z autyzmem ze względu na swoje możliwości poznawcze i percepcyjne pracuje metodą konkretno-obrazową i właśnie ten system uczenia się jest wielokrotnie wykorzystywany przy konstruowaniu tego typu

programów. Ponadto, metoda taka dyscyplinuje u osoby z autyzmem koncentrację uwagi na tym samym działaniu, co druga osoba; wiemy przecież, że osoby z autyzmem, nie są w stanie dobrze koncentrować się na informacjach prezentowanych symultanicznie i że wybierają raczej wąski zakres prezentowanej informacji oraz że często skupiają się na mniej znaczących cechach środowiska, a ignorują cechy ważniejsze (hipoteza „nadmiernej selektywności bodźca”, *stimulus overselectivity*); dlatego uważam, że zaprezentowana w programie forma pracy jest wysoce zadawalająca i obiektywnie dopasowana do profilu zaburzeń osób z autyzmem;

H: osoby biorące udział w treningu mogą pracować nie tylko z terapeutą, nauczycielem, ale także w małej grupie z kolegami i koleżankami; mogą odgrywać wcześniej wyuczone scenki, z możliwością dodawania własnych propozycji dialogu; to poszerza ich doświadczenia emocjonalne, komunikacyjne i społeczne. To ważne, że został uwzględniony społeczny aspekt kompetencji komunikacyjnej;

I: nie jest określony czas, w którym, osoba biorąca udział w programie musi opanować określone czynności; to bardzo dobre założenie, gdyż przy dużym zróżnicowaniu rozwoju w populacji osób z autyzmem i indywidualnych możliwościach uczenia się nie możemy założyć, iż dane umiejętności zostaną opanowane w zaplanowanym przez nas terminie; w metodyce tego programu istotne jest z pewnością uwzględnienie dłuższego czasu opanowywania umiejętności i samodzielnego wykonywania czynności przez osobę niepełnosprawną; Autorki uwzględniają indywidualne zdolności, jak i ograniczenia osób z autyzmem w tej kwestii;

J: położono nacisk na współpracę z rodziną osoby z autyzmem; szczególnie podkreślono jej ważność w celu utrwalania wyćwiczonych umiejętności w warunkach życia domowego; w tym celu zaplanowano dla uczestników zadania domowe. Autorkom programu zależało na generalizacji wyuczonych umiejętności i pewności, że osoby z autyzmem biorące udział w programie potrafią używać i dalej rozwijać wytrenowane umiejętności komunikacyjne w sytuacjach naturalnych bez tzw. instrukcji obsługi.

W tym miejscu zaproponowałabym Autorkom w dalszej części pracy terapeutycznej, opracowanie narzędzia diagnostycznego, w postaci arkusza obserwacyjnego lub może testu kompetencji pozwalającego na ocenę skuteczności owego programu. Powinny być w nim zawarte parametry oceniające poziom zdobytych umiejętności komunikacyjnych i społecznych oraz stopień samodzielności dzieci i młodzieży z autyzmem, którzy są poddawani treningowi. Tego typu działania są niezmiernie ważne z punktu widzenia oceny jakości stosowanych programów terapeutycznych. Przy takim postępowaniu, zawsze możemy

udoskonaląc realizowany warsztat metodyczny w pracy z osobami autystycznym.

Widziałabym także, na końcu tej pracy, zamieszczenie bibliografii, z której korzystały Autorki, czerpiąc inspirację do konstruowania owego programu, a także choć niewielki spis materiałów o tematyce oddziaływań terapeutycznych dla dzieci i młodzieży z autyzmem w zakresie samoobsługi, umiejętności komunikacyjnych i społecznych. Tym bardziej, że po tego typu materiały coraz częściej sięgają rodzice i rodzeństwo osób z autyzmem, a nie tylko nauczyciele i terapeuci. Zamiarem rodziców jest niekiedy posiadanie gotowych instrukcji, wręcz recepty pozwalającej na aktywizowanie samodzielności swojego dziecka. O ile rodzice dziecka zdrowego przeważnie orientują się w sposobach nauczania go samodzielnego wykonywania różnych czynności, o tyle rodzice dziecka niepełnosprawnego stają znacznie częściej przed problemem wyboru właściwej metodyki nauczania i form terapii.

Na zakończenie pragnę pogratulować Autorkom pomysłu i opracowania jakże potrzebnych materiałów instruktażowych w pracy z osobami autystycznymi, które w sposób profesjonalny wzbogacają praktykę oddziaływań terapeutycznych. Recenzowaną pracę uważam za wysoce wartościową. Popieram wydanie i rozpowszechnienie książki.

dr Barbara Winczura